

Alpont i els Serrans

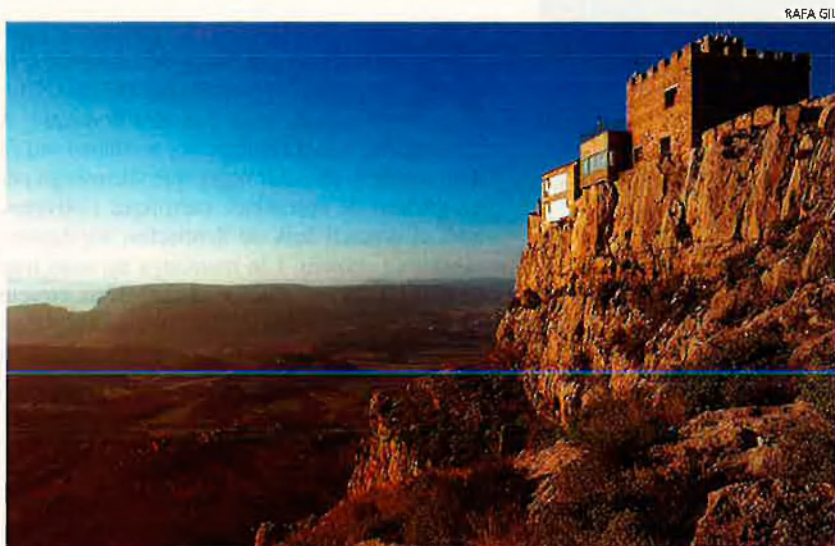

L'escriptor Alfons Cervera ha visitat la comarca valenciana dels Serrans, fronterera amb les províncies de Terol i Conca. En forma de quadern de bitàcola, ens explica com són els pobles i els habitants d'aquesta zona bàsicament rural, d'arrels aragoneses i castelleses i que ha tingut sempre el sentiment de ser "terra de ningú".

A la C-234, que va de València a Ademús, li ha canviat la pell. I també a la muntanya, que és el paisatge més natural dels Serrans. I el més domèstic. A la carretera, li han ribotejat les revoltes i ara és com una serp de color negre que s'arrossega per un territori de coscollars, garroferes i oliveres, amb el mantell baix de llentiscles, argelagues, ginebres i romaní. I la muntanya és, com més va més, un desert volcànic al qual li han crescut els cràters infamants de les mines i més d'un milió d'incendis que han arrossegat la vida i han pintat els vessants argilencs d'un color taronja, mesclat amb el marró fosc. A la vesprada es produeix un mestissatge estrany que no és el color del crepuscle sinó el de la desolació. "Hi ha més de dues-centes mines censades i on més n'hi ha és precisament en la zona de la Iessa i Alpont", em diu José Luis Valero, amic de l'ànima i president del Centro de Estudios de la Serranía (CELS). I la gent, ací dalt, ha de viure de qualsevol cosa. I viu, ara mateix, del cultiu de cereals, de les ametlles, d'una vinya escassa, de la ramaderia d'ovelles. I últimament, també de les granges de porcs i conills.

9.20 h. Els Serrans comencen en el quilòmetre zero de Casinos a Ademús i n'hi ha diversos ramals que, partint de la C-234, ens porten als pobles de la comarca. La pujada fins Alpont i les seues aldees s'allarga més de cinquanta quilòmetres, entre un paisatge de pins i garroferes, argelagues i oliveres. Des de l'Alto de la Montalbana ens aboquem a una vall espectacular de terres de cultiu, amb Titagiues al fons i fa una calor estranya, com si no fóra desembre. A Ares d'Alpont ens espera Paco Moreno, el mestre. Un altre amic per al viatge.

10 h. Paco Moreno és un mestre de Conca que fa alguns anys va arribar a Ares i s'hi va quedar des d'aleshores. En acabar les classes es dedica a buscar restes arqueològiques en la superfície de les muntanyes i a poc a poc n'ha reunit una bona col·lecció: sobretot de metalls. Al principi tenia un xicotet museu al Centre Cultural i després a les escoles. Més tard li van dir, a l'Ajuntament, que volien enderrocar les escoles per a construir-ne de noves i va guardar els seus tresors en caixes de cartó, en la Casa de la Cultura de Losilla. Han passat sis o set anys i aquestes caixes dormen el somni injust en la casa del secretari de l'Ajuntament. "Algun dia tindrem un museu digne, encara que jo ho veig molt difícil. No hi ha cap interès per part de l'Ajuntament, però cal fer alguna cosa perquè tot açò no es perda com està perdent-se, per la desídia dels uns i dels altres", diu Paco Moreno. Un bon dia, en una de les mil hores anuals que dedica a les seues exploracions, va descobrir unes pedres enormes, fossilitzades: eren ròtules de dinosaure. Ara ja se sap que els Serrans és un dels llocs més rics en restes de dinosaures: Paco Moreno en va ser el descobridor: que ho

sàpiga la gent. Fóra desitjable, però, que Paco Moreno no esperara massa temps la realitat ineludible del Museu Arqueològic dels Serrans. "Precisament, ara hi ha una proposta de la Conselleria de Cultura, a través de la Direcció General de Promoció Cultural, perquè constituïm una mancomunitat cultural a la comarca i sembla que hi ha possibilitats de dur a terme projectes culturals de certa envergadura, un d'aquests projectes podria ser el del Museu...", apunta José Luis Valero quan ja arribem a Alfont. Hem deixat enrere les aldees de Campo de Arriba i Campo de Abajo i no sé quantes granges, unes granges que proliferen en els últims anys i són com un paisatge futurista de les pel·lícules del Dr. No o de Goldfinger. Segurament les granges són necessàries per a una economia de supervivència. Però el paisatge es trenca en els seus dipòsits metàl·lics que brillen en els reflexos del sol del migdia o de la vesprada.

"Demolit el 1707, durant la guerra de Successió, i en altres confrontacions bèl·liques, el campanar de l'església, de planta octogonal, està en ruïnes, unes ruïnes que encara podien organitzar-se en un paisatge mític si no fóra per la impossibilitat econòmica del projecte."

12.05 h. Arribem a l'Ajuntament d'Alfont. Ens espera Paco, el regidor de Cultura, que és de La Almeza, i ens obre les portes d'aquestes restes de l'aljama on se situen les dependències del consistori, perfectament restaurades. Als baixos de l'Ajuntament, el rei Jaume II va celebrar sessió de Corts el 1319. Una miqueta més amunt hi ha l'església: ja mestissa de tantes reformes. Data del segle XIV i té un campanar de planta octogonal del 1557. Després de la primera guerra carlista es va restaurar el 1850, en una operació que, segons diu el llibre *La villa de Alpuente. Aportación al conocimiento de un pueblo con historia*, de Valeriano Herrero, "es va fer amb més zel i entusiasme que encert artístic, emmascarant-ne l'interior gòtic amb guix que encara perdura". Actualment es fan millores en l'estructura de l'edifici. Demolit el 1707, durant la guerra de Successió, i en altres confrontacions bèl·liques, està en ruïnes, unes ruïnes que encara podien organitzar-se en un paisatge mític si no fóra per la impossibilitat econòmica del projecte. "Som un poble xicotet i sense recursos, i moltes coses no les podem realitzar per aquesta condició de debilitat econòmica, què hi farem!", ens diu Paco alhora que ens reitera la bellesa del paisatge que es veu des del castell.

I una mica més avall, el Museu Etnològic. Situat en un antic forn del segle XIV, acull una mostra molt diversa d'objectes: eines de cultiu, calderes, torns, gresols, romanes... i un taüt. En la mateixa entrada del museu hi ha uns baiards amb un taüt de color negre i una gran creu blanca en la tapa. L'obrim: no hi reposa el Comte Dràcula. En el fons hi ha un filat i no el vellut on, segons altres llegendes, descansen eternament el cos i la dentadura postissa de l'empalador transilvà. La llegenda d'ací, ens la conta el regidor de Cultura: "en l'època de la pesta, si alguna gent es moria i no tenia família, quatre persones del poble clavaven el mort en la caixa i la portaven al cementiri amb aquests baiards". Quan deixem el museu, encara mire de reüll la caixa negra i la creu blanca. I eixim a buscar Maria Rosa, *La Oliva*.

13 h. És molt prima. Va sempre vestida de negre. Té més de vuitanta anys. Camina corbada. Sempre amb un mocador negre al cap i una bossa de mà al braç. Un llaç negre tanca la porta de sa casa. La Oliva no hi és. Preguntem per ella a l'estanc, als bars, a la gent que trobem al carrer: "mai no se sap; aquest matí, però, anava per ací venent loteria". Sempre va d'ací cap allà. D'una aldea a l'altra. D'un poble a l'altre. Agafa La Chelvana, baixa en qualsevol lloc, ven paperetes de la sort, es beu un *quinto* de cervesa, fa una dormideta a la taula d'algun bar. Torna en La Chelvana a Alfont. A sa casa, amb els seus gats: "són els meus fills", diu. S'ha passat més anys a l'autobús que al poble. Està viva als seus més de vuitanta anys, La Oliva.

Maria Rosa, 'La Oliva': "És molt prima. Va sempre vestida de negre. Té més de vuitanta anys. Camina corbada."

RAFA GIL

La Chelvana. És com el dinosaure totèmic de la infància serrana. "Quan érem menuts, al Collado, sortíem totes les vesprades a esperar-la. És la imatge més mítica que guardem arrecerada en la memòria", conta José Luis Valero, que vivia de xicotet en El Collado i el seu avi era l'avarquer de l'aldea. Ara La Chelvana continua el seu itinerari per les carreteres dels Serrans, per les aldees, pels pobles. Abans la gent només eixia d'ací dalt quan es casava, quan feia la mili o quan baixava a la capital per operar-se d'amígdales o d'apendicitis. Ara la gent ix poc, entre altres raons perquè ací ja en queda poca. Però La Chelvana continua pels camins quasi rodons dels Serrans.

13.12 h. Eixim d'Alpont. Cap a La Almeza. Passem Las Eras i Baldovar, i en la carretera de la Iessa trobem l'antic molí de Micero, al barranc del Reguero. Prohibit el pas. Ho diu una cadena que travessa el camí. Fa uns anys no hi havia cap entrada prohibida. "Ara deu d'haver comprat el molí gent de l'església, perquè l'altre dia hi havia ací unes monges vestides de blanc", diu José Luis. Pel barranc passa aigua i han reconstruït la casa. Pocs indrets existeixen de tanta bellesa: la trenquen, aquesta bellesa, les cadenes. Ho lamenta Paco Moreno, amb la seua boina de llaurador més que de mestre: "estan posant portes a la vida en tota la zona. S'està privatitzant la muntanya i tot acabarà en mans de quatre rics que convertiran els Serrans en un vedat de caça". En La Orchova, que era un dels paratges de més bellesa, amb una granja i un molí, i era com un congost tallat a mà entre les roques, amb jaciments ibèrics i romans i un assentament medieval, ja s'han plantat les portes que deia el mestre: ho han comprat i tancat. I punt. Deixem el molí de Micero. I albirem els Arcs. En són tretze i del segle XVI. En el seu temps era un aqüeducte que portava l'aigua des de la Fuente Nueva i Marimacho, atenia les necessitats domèstiques d'Alpont i regava els camps. El veiem plantat allà, enmig de

"Els dissabtes es mata el porc en les aldees d'Alpont. Amb tot el ritual antic de la matança. Quan érem menuts, el carnisser, en cremar la pell del porc amb argelagues, ens donava la cua i les peülles. Tot ho devoràvem com autèntics dimonis. Teníem fam."

José Luis Valero, president del Centro de Estudios de la Serranía, amb les noves generacions.

la carretera a la Iessa. Els Arcs és com un esquelet que trenca el món en dos meitats, les xanques màgiques d'una representació on es mesclen la història i el que va quedant d'aquesta història en una terra que, malgrat tot, no deixarà mai de ser bella i humil i solidària amb la resta del món, un món massa ample i aliè perquè s'adone de l'envergadura física i moral de els Serrans i de les seues gents. Des dels Arcs trenquem cap a Corcolilla i La Almeza. Són prop de les dues de la vesprada. El sol continua cremant on abans cremava la neu blanca de l'hivern. Ara ja res no és com era, ni les coses tampoc no són al mateix lloc, només La Chelvana continua igual. I arribem al Horno Grande de Corcolilla.

13.45 h. A l'entrada de l'aldea hi ha un abeurador i un safareig. I les portes de les cases tenen pintura verda: i les finestres. Les dones que renten la roba parlen del "mataporc". Els dissabtes es mata el porc en les aldees d'Alpont. Amb tot el ritual antic de la matança. Als carrers són encara les taules estellades, cerúlies, on fa una estona van descansar la carn blanca del porc i la seua última docilitat submissa. Quan érem menuts, el carnisser, en cremar la pell del porc amb argelagues, ens donava la cua i les peülles. Tot ho devoràvem com autèntics dimonis. Teníem fam. Això era. I de passada jugàvem a ser caníbals com els que contaven l'en-

RAFA GIL

ciclopèdia de l'escola i les pel·lícules. Un dia agafàrem una granota, la vam rostir al mig del carrer i ens la menjàrem. Després vaig saber que en alguns restaurants les granotes són l'oferta per excel·lència de la casa. En les aldees serranes, ja fa anys, es feien *gachas* amb farina i aigua, fetge fregit i cansalada. També els gaspatxos, amb *torta* sense rent, conill i llebre, eren un menjar típic de la terra. Avui aquests plats són una relíquia: com si el temps fóra el mateix temps a els Serrans i Nova York. O potser no: perquè a Corcolilla trobem el Horno Grande. És del segle XVIII i les dones fan el pa dos dies per setmana, com abans. "Ací ve molta gent de fora perquè sap que fem el pa sense matè-

RAFA GIL

ries rares, que és totalment natural i això, avui dia, no és massa habitual”, ens diu Vicente, el forner, mentre un grup de dones treballa la pasta en la post. A la porta del forn hem vist uns pals amb draps en una punta i unes pales. Són per a escombrar el terra del forn i traure'n la cendra. En sacs de paper hi ha piles de pans que tenen la crosta dura i ben cuita. La clientela entra i ix sense parar.

L'ermita de Corcolilla està dedicada a sant Bernabé i a sant Abdó i sant Senén, els sants de la Pedra. És del segle XIV i un segle després la devoció i pràctica religiosa del fidels de la zona havia decaïgut considerablement. Les autoritats hi van intervenir i amenaçaven la gent amb tota classe de mesures, entre elles la de cremar les albardes dels propietaris que havien treballat en les festes d'aquests sants. Però no aconseguïen res, tot i que, segons conta Lázaro Ramiro en un llibre sobre la Verge de la Consolació, la zona va patir una sèrie de calamitats que les autoritats eclesiàstiques i polítiques carregaven en el compte corrent de la mol·lície religiosa i moral de la feligresia. I aleshores s'hi feu el miracle: van descobrir la imatge de la Verge de la Consolació en una vella sepultura del cementiri d'Alpont i l'esdeveniment va comportar una regeneració de la fe perduda en “l'ànima dels alpontins i del veïnat de les aldees”. Des d'aleshores se celebra una processó des d'Alpont a Corcolilla presidida per la imatge de la Verge, en la qual els fidels reciten versos de pregàries i agraïment. L'11 de juny, festa de sant Bernabé, és el dia gran i hi acudeix molta gent, hi ha una fira de teixits i de calçat, fruites, dolços i tota classe de productes relacionats amb l'agricultura. Les cases de Corcolilla llueixen el color verd de les seues portes i finestres i a La Canaleja destaca el blau fort d'un blavet que no és el blavet de sempre perquè té l'esclat fort del Titanlux. Des de La Almeza passem per un camí de terra a La Canaleja de Abajo i a La Canaleja de Arri-

“Ací ve molta gent de fora perquè sap que fem el pa sense matèries rares, que és totalment natural i això, avui dia, no és massa habitual”, ens diu Vicente, el forner, mentre un grup de dones treballa la pasta en la post.”

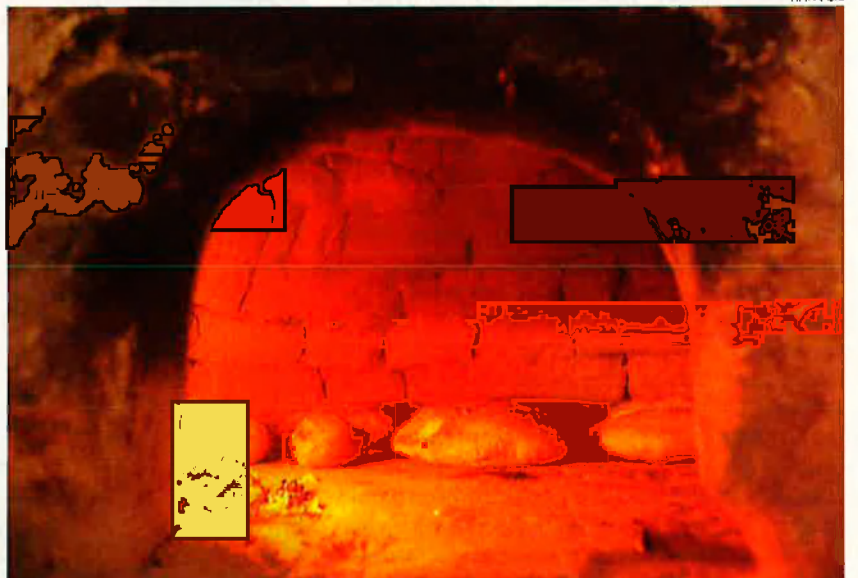
ba. Ací viuen Joaquina i Francisco. Ningú més.

14.15 h.- Joaquina té la pell colrada pel sol de setanta hiverns i apareix amb la roba negra i el cabell blanc, amb la seua veu suau que sembla el silenci de les orenetes als fils de l'electricitat. Crida Francisco: “sempre davant la televisió, Francisco!”. I ix el marit amb un somriure de xiquet gran, i comencen a contar-nos coses de la vida, de les aldees, dels fills que vénen a veure'ls de tant en tant: “ara, al Nadal, segur que vénen els de Barcelona”. La filla, que viu a la Covarrús, ve més sovint. Es pot ser feliç amb cinc ovelles i una pensió de quatre duros. No ho diuen ells, però ho diuen sense dir-ho, i Francisco diu que allí no hi ha metge ni rector i “cap dels dos em fa falta. Fa poc, el peu –i mira el terra– es va inflar, deien que era gangrena i tothom insistia a dur-me al metge. Jo vaig escollir la paciència i no el metge i mireu el peu, ja està curat”. Joaquina diu que el que passa és que Francisco té molta sang i li baixa als peus. I ens conten històries de les aldees, de la gent, dels molins, d'aquella dona jove que es va ofegar al barranc de la Bomba. “Ja no queden avarquers i nosaltres només podem portar avarques perquè els peus s'han fet amples i ja no caben en les sabates” i es miren els peus aïllats per mitjons de cotó i retalls de pana, “ara ve una furgoneta de tant en tant i porta avarques, ¡Déu meu!”. Es pot ser feliç amb cinc ovelles i una pensió de quatre duros. I quan ens n'anem, Francisco pregunta si hem vist Antonio, el pintor.

14.45 h. Anem a veure'l ara. Viu a La Canaleja de Abajo amb Pau, que és mestra a Torrent

RAFA GIL

“Des de La Almeza passem per un camí de terra a La Canaleja de Abajo i a La Canaleja de Arriba. Ací viuen Joaquina i Francisco.”

i puja els caps de setmana. L'aldea sembla com dibuixada en un turó de color verd amb les pintes marrons de les cases de pedra. Antonio exposa en algunes sales de la comarca i ven els seus quadres a les fires alternatives dels pobles. "Ací vivim tranquils i a més pots convertir aquesta tranquil·litat en experiència creativa", ens diu Antonio, que pinta els colors d'aquesta terra amb una devoció que no trastoca la dignitat de la seua proposta artística. En l'aldea d'El Collado, en eixir de La Almeza, es dibuixa en una muntanya cònica el castell d'El Poyo, possiblement d'origen romà, que va patir successives devastacions, sobretot en les guerres carlistes, i avui és un punt emblemàtic en el paisatge dels Serrans.

16 h. Un dia Juan i Marcia, com a La Canaleja Pau i Antonio, van decidir de viure a Ares d'Alpont. Es van conèixer a Barcelona, dibuixaren una línia quilomètrica en un mapa i comprovaren que el punt equidistant entre Las Alpujarras i Barcelona era Ares d'Alpont. Ara viuen a La Rebollosa, en una explotació agrícola que ells treballen, a dotze quilòmetres del poble. El camí de pedres soltes baixa fins al riu Túria i en arribar a La Rebollosa passes per un pont de fusta que és com els ponts d'Indiana Jones i el cap es rebenta davant un dels paisatges més impressionants del món: el riu, un bosc encara inexplorat, les plantes de viver que ells cultiven. Ací els pins tenen tots els colors de l'univers i al capvespre el sol es dispara en tres-cents raigs que són com el raig làser de la bellesa d'aquesta terra. "Algunes nits d'hivern sentim la solitud, però aquesta calma s'apodera de tot, de qualsevol cansament. Quin dia has de venir a escriure ací una novel·la?, sempre ho dius i la casa, ja veus quina diferència entre el primer dia i com està ara mateix..." Haig de venir a La

"Antonio exposa en algunes sales de la comarca i ven els seus quadres a les fires alternatives dels pobles. 'Ací vivim tranquils i a més pots convertir aquesta tranquil·litat en experiència creativa'".

Rebollosa. És clar que haig de venir un dia i quedar-m'hi algun temps, a escriure, a mirar els arbres del capvespre, a jugar amb Gabriel, el xiquet que mira el món amb la innocència de l'edat impossible. Des d'ací eixim cap a Losilla de Aras. Hem pegat la volta amb el sol de la vesprada i tornem al camí que limita el Racó d'Ademús i les terres altes dels Serrans. A Losilla de Aras, amb les últimes llums de la vesprada, busquem Joaquín Cubel. Viu sol, és viudo i té cinc fills (que ell nomena comptant-los amb els dits), quasi vint néts i algun besnét. Una volta, quan tenia vint anys, va estar en un convent, només tres dies: "vaig arribar-hi, volia ser frare però em despertaven a totes les hores del dia i de la nit per a resar, i a l'endemà havia d'anar a treballar l'hort del convent, i finalment ho vaig deixar perquè això era massa patiment".

19.45 h. Ja s'ha fet de nit. Deixem Joaquín amb les seues històries i es queda al costat del cotxe que ens portarà de tornada a Ares d'Alpont i, per la C-234, que ha canviat de pell i no sé si canviaran més coses amb ella en aquesta terra, baixem cap a la mar, entre pins i savines llegendàries, entre calaveres d'incendis i la bellesa irreplicable d'una terra que no és a l'altra punta del món però sempre hi haurà algú que s'esforçarà perquè les coses siguen així i no d'una altra manera. He explorat un tros gran de la meua memòria i la d'una gent que continua vivint arrelada al seu territori, als somnis més o menys llunyans que sempre esperonaren les seues aventures: encara que aquestes aventures hagen estat, massa vegades, les de la quietud, les de la soledat, les del silenci. **Alfons Cervera**

"A l'entrada de l'aldea hi ha un abeurador i un safareig. Les portes de les cases tenen pintura verda: i les finestres."

Amb la col·laboració de:

GENERALITAT
VALENCIANA
la Comunitat